

Biyografi

Mehmed Âkif'in inançları ve seciyesi...

MAHİR İZ

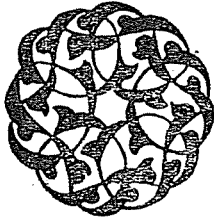
u fâni cihana veda edeli yıllar geçti, değil yıllar, asırlar geçse, bu millet yaşadıkça, unutmak şöyle dursun, anılmadığı zamanı, bu vatanın çocuğu hatırlamayacaktır. Çünkü kendisi için yaşamadı, zira kendisi için yazmadı, millet sevinince bayram yaptı, felakete duçar olunca kan ağladı. Acılara, ıstıraplara destanlar, kahramanlıklara âbide, zaferlere marş yazdı. Milletle yuğruldu, onu düşündü. O yalnız şâir değildi, sade şâir olsa idi, edebiyat kitaplarında yer alırdı, milli vicdanda yer etmezdi. Şayet onun her

okuyup yazana hayret veren vezninde ve lisanda yaptığı inkılâpları hüviyetini belirten hususiyetlerinden olsa idi, yine şöhreti edebiyat sahasına münhasır kalırdı.

Evet, o, bir prizma gibi her cephesinden ayrı ışıklar saçan bir rehber, milli bir sahdıç, imanla beslenen ruha bir timsal, yeni bir destan şairi, hâsılı başlıbaşına milli bir âbidedir. Onun hakkında yazılan eser, söylenen söz, hiçbir şâire nasip olmamıştır. Hiçbir şâirin tabutu bekaya teşyi edilirken bütün bir gençliğin seller gibi coşan acıklı heyecanına makes olmamıştır. Niçin?

Çünkü O, yukarıda dediğimiz gibi yalnız şâir değil, asırlar boyu edebiyat tarihi tetkik edilirse bu kadar çok taraflı bir şâire rastlanamaz. Bilfarz bir şair, san'atkârdır, fazla olarak bir de sosyal tarafı vardır, vatanperver veya hürriyetperverdir.

Halbuki Mehmed Akif öyle midir? Şahsiyetin dış yüzünden başlayarak tahliline girişelim. O, bir şâirdir, lisanda ve nazımda yenilik yapmış bir sanatkardır, uslûbu orijinaldir, yarım asır hiç kimse tarafından tanzir edilememiştir. Sanatındaki bu fevkaladelik onu nazm ehramının zirvesine çıkarmıştır. Aruz elinde balmumu kadar yumuşak ve mutavaatkâr, hikâye, fıkra lisani su gibi tabii ve latif bir akışla nazma hiç yadırgamadan girmiş, milli faciaları tasvir ederken yürekler parçalar, hüngür hüngür ağlatır, yer yer, ibret verici fıkra ve tahkiyelerle düşündürür. Fikir ufuklarında derinleşir, yükselir, engin hayal cihanlarında uçar ve kariî beraber götürür, zaman zaman inbisatlar verir, neşeler saçar, hülâsa ne yazsa içirir ve sindirir. Safahat, bıkmadan okunan nadir eserlerin başında gelir. Ama ibtida şâirine inanmak, onu tanımak, hiç olmazsa hakkında menfi bir ka-

naat edinmiş olmamak şarttır.

Yoksa meselâ İstiklâl Marşı âbidesinin başındaki ilk kelimeyi, «Korkma» kelimesini cümleye rabt edemeyecek kadar basit bir düşünce sahibi olan veya bile bile fikirlerde bir karışıklık uyandırmayı emeline uygun bulan bedbaht «şair dediğin zata bak! daha marşa başlarken en büyük tehlikeden gözü yılmayan bu millete (korkma diyor.» Yâvesini savurmak zihinleri karıştırmak ister. Herkes nazımla meşgul olmadığı için (bu vatanın son ocağı sönmeyen ufuklarda dalgalandan şanı bayrağın söneceğini zannetme, böyle bir vehme kapılma) mânasını bir arada toplayamaz. O kötü niyetli müfsidin tevillerine kapılabilir. Keza aynı düşük ruh (medeniyet dediğin tek dışı kalmış canavar) mısraını mal bulmuş mağribi gibi öne sürerek (cihannın kucak açtığı medeniyete canavar diyor) herzesini savurur. Tabii masum hisler bu müfsit bombardıman karşısında bocalar, birdenbire gözünün önünde insanları refaha kavuşturan birbir icat, resmi - geçit yapar. Elektrikler, telsiz telefonlar, tayyareler ve daha yüzlerce icatlar; insanları ölüm halinde yeniden hayata kavuşturacak derecede kuvvetli tıbbî keşifler... neler ve neler, hep fennin, yeni medeniyetin mahsulüdür. O halde bu ne demek oluyor, istifhamı biraz meraretle hayalinde teressüm eder. İyi niyet sahibi ise, bu sefer aynı medeniyetin penisilin laboratuvarının karşısında zehirli gaz imâl eden laboratuvarlar, değil bir şehri bir ülkeyi mahveden atom bombaları aynı medeniyetin asarı değil midir? diye düşünür.

Bilfarz bir tayyare bir doktoru âni müdahale icap eden bir hastaya uzak mesafelere naklederken medeniyetin hayırlı bir eseri oluyor, fakat aynı tayyare bir şehri bombalarla mahvetmek için kullanılırsa medeniyetin canavarlığı değil midir?

Demir devrinin en iptidai icadı olan ekmeğe bıçağını ele alalım. Bir kilo ekmeği inceliyerek dörde bölen ve bu suretle dört kişinin hakkını koruyarak adaleti yerine getiren o bıçak bir mazlumun göğsüne hunharca saplandığı zaman canavar olmaz mı? En son teknik medeniyet icatlarını meydana getiren milletler kendi vatandaşları dışındaki bütün milletlere sırf maddi menfaatları uğruna bütün tarih boyunca ve hâlâ şu dakikada yaptıkları zulüm ve işkence canavarlık değil midir?

İşte bütün şu mülâhazalar, hüsniniyet sahibinin temiz düşüncesinden geçince o acı hakikati haykıran mısra bütün heybetiyle şiire dehşet verir.

★

Mehmed Âkif ferdin ve cemiyetin kendisine düstur-u hareket ittihaz etmesi lüzumuna kaani olduğu dinî ahlak prensibini gözönünden ayırmıyarak cemiyet yaralarını teşhise başladı. İslâm alemi ile garp cemiyeti arasında gördüğü hayati ucurumu canlandıran manzumeler yazdı.

On temmuz İnkılabıyla memlekete giren hürriyet-i mutlakının mana ve hududu tamamı ile anlaşamadığı için fikirlerde ve ruhlarda husule gelen sarsıntı ahlâkî faziletlere de sirâyet etmiş, on-

ları da tezelzüle uğratmıştı.

Hürriyeti beşeriyeyi mesru ve makul sınırlarına irca etmek zaruretinin,

Behâim çıkmaz amma hilkatın sabit hududundan,
Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücudundan

Fakat ahlâkın izmihlali en müthiş bir izmihlal
Ne millet kurtulur zira, ne milliyet ne istiklâl;
Bu yoksullukla bir millet yaşar derlerse pek

yanlış,
Bulun bir millet ölmüş maneviyatıyla sağ kalmış.

Beytleriyle acı acı ifade etmişti.

İtalya'nın meşhur mütefekkeri Alfieri; «Fezâilî ahlâkiye tezelzüle uğradığı zaman telkini fezâil eden asar ona «payanda urur» der.

Ruhtardaki çöküntü içten başlar ve tedâvisine el birliği ile çare aranmazsa ferdi gayretlerin tesiri pek mevzii kalacağı aşikârdır.

(Bir millet kendi kendini sukuta mahkûm etmezse Allah onlara bozgunluk vermez) meâlindeki âyet-i Kerimeyi merhum Tahîrülmevlî:

Bilmez misin ki kat'i düsturdur bu hakça,

Bir kavmi bozmaz Allah, onlar bozulmayınca.

Beyti ile ifadelendirmek istediği bir manzumesinde halkın hevesat-ı nefsanîyeye kapılarak ahlâkî kıymetleri istihfafa yeltendiklerini şu beytinde hülâsa eder.

Mebguzunuz evâmir, mahbubunuz menâhi

Matlubunuz menâfi, endişeniz melâhi

Yani dinin, vicdanın, kanunun emirlerinden nefret, nehilerine muhabbet, işi gücü menfaat, düşüncesi bir eğlence olan bir topluluğun, hakkın yardımından mahrum kalacağını müteakip beyitleriyle pek güzel açıklar.

İşte Mehmed Âkif de milletin kalkınabilmesi için ferdin ruhunda iki büyük kuvvetin yer etmesini zaruri görüyordu; şuurlu bir iman, tükenmez bir azim.

Bu sayede milletin bütün dünyaya karşı hakkını her zaman müdafa edebilecek ve varlığını emniyetle koruyabilecek bir hale geleceğine inanmıştı İmanla milletin sinesinde faziletler kök salacak, kelimenin bütün şumülüyle «hak» mefhumu insanca ve üstün yaşayabilmek için en birinci temel teşkil edecek.

Hâhkın nâmütenahi adı var en başı Hak,

Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak

Fazilet, insanlık, hakiki medeniyet, milli varlığı bu suretle sarıp sinelere sindikten sonra garbın teknik üstünlüğünü bu olgun ruhların hamlesiyle fethetmek artık işten bile değildi. Nasıl çalılacaktı? İnsan gücünün son süratiyle...

Almız ilmini garbın alınız sanatını

Veriniz hem de mesâinize son süratini

beytiyle çalışma düsturunu ifade etti.

Kendisi yurt içinde ve dışında gezdi, dolaştı, göremediği yerleri gidip gezenlerden dinledi, okudu ve tetkik etti, sonunda şu neticeye vardı.

Bu millet, harika denecek futuhâtı yaptıktan

ve bütün dünyaya şanla şerefle kendisini tanıttıktan sonra, asırlar boyu devam eden zaferlerin neşvesi ve refahı içinde, gene asırlarca tedricen gevşemiş, üstünlük şöyle dursun, hemen hemen varlığını koruyamayacak bir hale gelmişti, Haile doğuracak olan bu durumu gördü, ve akibetinden ürktü, tehlike çanları çalıyordu. Bu korkunç gaflet uykusundan milletce silkinmek lazımdır. Ruhunda fırtınalar koparan millî heyecanla kaleme sarıldı, işinin başına geçti, herkesi vazifeye davet etti.

Yapılacak ilk iş ne halde oldumuzu kendimize tanıtmak, sonra da yapılması gereken işleri birer birer tesbit etmektir?

İşe kendinden başladı. Bir büyük şâir ne demiydi; **Eğer sözden daha kıymetli bir cevher olsa idi, Allah yer yüzüne onu indirirdi, Mademki söz bu kadar kıymetli idi, o halde işe yaramalı idi, onu işleyip işe yarar hale koymak için söz sanatını sanatkarlara bıraktı.**

Ne tasannu' bilirim çünkü ne sanatkarım. mısraı ile sanatkar görüneceğim diye zoraki sanat yapanlara da sitem ederek yazı şekline ait planını şu beyitle açıkladı.

Budur cihanda benim en beğendiğim meslek Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek.

Eski sisteme, divan tarzına, gazele vesaireye dair ne yazdı hepsini yırttı, ruhunun duyduğu, işinin ateşini konuşma diline kattı. Edebiyatı şiiri gayesi ile bezeyerek yeni kisvesiyle meydana koydu ve işe başladı.

Büyük şairimizin «Safahatı» toplu olarak gözden geçirilince, bütün yazılarının siklet merkezinin vatan duygusu olduğu görülür, İkinci Sultan Hamid Devrinde, mutlakiyet idaresinin icabı olarak Hürriyetlerin tahdid edilmiş olması, onun serazat ruhuna uygun gelmediği için manevi bir baskı altında yaşayan, hür düşünceli ruhlara tercüman olarak, esip savurmuştu. Meşrutiyet idaresinin hürriyetini gördükten sonra içine bir nedamet sızısı çöktü. Eski devir için yazdıklarına üzüldü. Bu hengamede millet neye uğradığını anıyamamıştı, bir çığlık havası esiyordu, fırtına geçtikten sonra her şey anlaşıldı. Saray istibdadı, sokak istibdadı ile yer değiştirdi, Saitanat, yıldızdan «şeref sokağına» inmişti. Bu suretle acemi ve muhteris ellerin idaresizlikleri memleketin parçalanmasına, Millî ve manevî müesseselerin sarılmasına sebep oldu, yer yer isyanlar, birbirini kovalayan yıkıcı ve yıpratıcı harpler milletin iç ve dış bünyesini kemirip bitirdi. Bütün bu millî facialar şairin ruhunda volkanlar vukua getirdi. Yanık kalbinden saçtığı lâvlar, milletin dağlanmış sinesine acı teselliler serpiyordu.

İlk inandığı hakikat Din hakikatı idi. Tandırname'den ve hurafeden arı, Hatmül'Embiya'nın getirdiği son büyük din'in hakikatı idi. Bu din'in temeli ahlâka dayanıyordu, ahlâkın dayandığı ise ancak Allah korkusu idi,

Bu inancını şöyle başhyan bir şiiri ile ifade etmişti:

Ne irfandır veren ahlâka ulviyet ne vicdandır Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır

Yüreklere çekilmiş farz edilsin havfı yezdanni

Ne irfanın kalır te'siri kat'iyyen ne vicdanın.

Ahlâkın temellerini dinden başka esaslara istinat ettiren filezofların nazariyelerini tenkit etmiş, dinî, vicdandan kaldırdıktan sonra beşeriyetin «menfaat» denilen imabuttan başka bir şey tanımayacağını çok bellig bir ifade ile tasvir etmiştir.

Ahlâkın zabıtasını cemiyet kuvvetlerinde arayan bir takım lâik sosyoloji âlimleri karşısında «Herşeyden evvel ahlâk, bakisi hiçtir» diyen Konfigyus'ten itibaren bu güne kadar gelen ahlâk ulâmasının bütün nazariyeleri kendiliğinden dine istinat ediyordu.

Şâirin mensub olduğu ve onunla iftihar ettiği büyük dinin ulvi kitabında Allah, sevgili resulüne «(Sen en yüksek ahlâkı faziletlerle mütealli yaratıldın) mealindeki âyeti kerime ile ikram ve bu bu mübarek timsâlin dünya durdukça beşeriyete ebedî bir saadet sembolü olduğu ilân edilmiş idi. İşte «Ben mekârımı ahlâkı tamamlamak üzere gönderdim» ve «Her hikmetin başı Allah saygı ve korkusu» olduğuna dair Resûlu Ekrem'in büyük sözlerinin vicdanlarda yer ettikten, yani sarılmaz bir iman haline geldikten sonra artık millî varlığın korunması için gereken esasların dünya çapında nelerden ibaret olduğunun tahlil ve tesbitine girişmiştir.

Bir takım zavallıların bilmeyerek ve bir kısım müfsitlerin bilerek, merhumun bilgisinin tek cepheli olduğunu, Avrupa ve dünya ilimlerinden haberi olmadığını söyleyenler ciltlerle yazılı vesikalar karşısında adi müfteriden başka bir şey değildiler. Buna ben kendi gördüklerimi ve işittiklerimi ilâve edeyim. **Şerhi Mütîn** ve İran edebiyatı müderrisi merhum Ferit Kam, birgün bana «Her üç lisanı hepimizden iyi bilir» demişti kendisinin tevazu'u bilgisinden bahse mâni idi. Ankarada mebusluğu zamanında Süleyman Nazif merhumun fransızcasının derecesini sormuştum: «Ben ve Süleyman Nazif, biz böyle okur anırlarız, fakat Cenap, işte o bilir» dedi. Ankarada birinci büyük millet meclisinde mebus bulunduğu zaman toplantı zamanından bir saat evvel meclise gelir, posta kutusundan adına gelen mektupları alır ve bunların içinde matbua ve risâleleri ayırır, içtima salonundaki yerinde bir elinde fransızca metin olduğu halde Türkçe bir istihzah yapıyor gibi tercüme eder ve postaya gönderir. Bu istitrattan maksadım, Şarkın en büyük ve zengin lisanı olan arapçayı meslek olarak o lisana emek vermiş zevatı, kıvrak tercemeleriyle nasıl hayrete bırakacak derecede kemale ermiş ise garbın da o zaman bizde müteammim olan temel lisanlarından fransızcaı da öyle maharetle tasarruf ettiğini, ve bu suretle garp ilim alemiyle vasıtasız temas halinde olduğunu anlatmaktır.

Meslek itibariyle bir fen adamı olmasına rağmen, müzmin içtimâî dâvalar, kendisine mesleğini terk ettirecek bir şiddetle tesir icra etti. Bütün varlığını o yolda harcamağa başladı ve emânetini Rabbına teslim etti.